

Beszélgetés az olvasóval

LUX TERKA

Tegyen úgy az olvasó ezzel az írással s ami utána fog következni, mintha egy képeskönyvben nézegetné Budapestet. Például: Ni, ez itt a Nagykörút, a munka utcája, ez meg a Belváros, a szemnek, szájnak, érzéknek utcái!...

Ez a Kerepesi út, az *eleven és holt közlekedés* utcája. Közönséges, antipatikus, de szükséges utca. Ez meg az Andrássy út, a művészetek és carrierek utcája; szép sima, hangtalan, előkelő és mégis azt az impressziót kelti, mint a pokol tornáca. Innét vezet az út: a Stefánia útra. Az apró színinövendékek, a leendő sikkasztó bankhivatalnokok, igazgatók és mindazoknak Mekkája felé, kikről mikor azt mondják: de felvitte Isten a dolgát!... Ez a Duna! A budapesti nyomorúság jó házi deus ex machinája. Az ember tragédiájának utolsó felvonása. A süllyesztő lyuk, ahol eltűnik a dráma bukott hőse. A mi impozáns, nyugodt, nagy karrierű folyónk, melynek egy csöppje valahol az Északi-tengerből a Ferenc József-fokon fagy meg...

Ni, ez itt a jó öreg vár! Az akut és idült kegyelmesek, a penzionáltak meg az aggszűzek rezidenciája. Te kedves, feszes, unalmas öreg Szent László tét!

Itt vannak a templomok is. Fenn a hivatalos uristen-háza, lenn az arisztokratáké meg a kisebb uraké. Ez a jezsuitáké, ez a könnyed szerelemé, az a komolyabb szerelemé. Oda rendez-vous-ra, ide esküdni jár a fiatalság... Ez meg a koldusok börszéje. A legjobb templom: üzleti nyelven. Koldus-üzleti nyelven. Itt székel a legjobb híró Szent Antal, az elveszett esernyők és elveszett szívek legügyesebb Scherlock Holmes.

Lássuk tovább! ... Itt vannak a budapesti fényes vendéglők... Itt a kávéházak... Ezek a színházak... Hát ez? ... Brrr! A kórházak... És ez? ... Nem ismerem... Hja, igen, a temető!...

És itt csapja be a könyvet az olvasó. Végignézte Budapestet. A szép, kedves, elegáns, könnyű erkölcsű, okos, raffinált Budapestet, aki csodás karriert futott meg. Az anyja tót napszámos-asszony, az apja sváb pallér s ő maga, a borzas, repülő hajú, mezítlábos kis Schneider Fáni, előbb a Rácváros utcaporában játszik, később a hajdani Szent Péter külvárosban, részeg lókupeceknek és halkereskedőknek énekel, még később a mostani Gizella téren, a német-színházban, aztán magyar kokott lesz belőle és az emberek megszámlálhatatlan légióját őrli össze szép fogával.

Ez a mi Budapestünk. A milliószor elátkozott, megvetett, kipellen-gérezett, gyűlölt, bemocskolt: kőasszony, aki gúnyos, hunyori szemével hidegen, biztosan néz maga elé, anélkül, hogy az ujját is megmozdítaná. Nincs rá szüksége. Ezren feküsznek lába előtt, holtan, véresen, mocsko-san, koldusan, az ő fanatikus szerelmesei, kiket ő tett tönkre ő szívta ki a vérüket, agyvelejüket, ő ropogtatta össze a csontjukat, ő cifrálkodta el a vagyonukat s azután ellökte őket magától. És jöttek az új hódolók, az új őrvölgők, az új szerelmesek és megismétlődik, nem, folytatódik az asszony munkája, aki embervért iszik, aranyat eszik és két karját hívogatóan, csábí-tóan nyújtja ki az ország négy sarka felé.

És az emberek jönnek, északról, nyugatról, mindenünnét. Az ország sze-gény, se kultúrája, se hatalma s az emberek gazdaságról, kultúráról, hata-lomról álmodnak az éjszakában. Hiába! Ez a kőasszony csak hiteget, röpke kéjt ad de boldogságot és nyugalmat nem osztogat. Csak elvesz. Mindent: boldogságot, nyugalmat, becsületet és az életet. [...]

Egy nagy város, a maga életével, titkaival és küzdelmeivel, mindig érdek-li az embereket. Az olvasót is, aki csak elmegy a nagy város mellett, akármi-lyen mélyen, él is benne, s az író, aki azt nézegeti, hogy élnek benne azok, akik benne élnek, de úgy, mintha csak elmennének mellette.

Azt mondják, aki kritizál – nem szeret. Meglehet. Én azonban szeretem Budapestet. Nem tettem vele semmi jót, de szeretem. Szeretem, mert mindenki megveti, szeretem, mert az egykor kócos, repülő hajú, mezít-lábos kis Schneider Fániból, genialis romlottsága mellett is sok kedves, gamin vonás maradt meg.

Nem tehetek róla, de olyan a természetem, hogy mindig jobban vonzó-dok ahhoz, akiről igen sok rosszat, mint akiről igen sok jót mondanak. A sok jó olyan, mint a zöld dió; ha az ember elkezd hántani a szép zöld héjától, a végén csak egy kis mocskos, fekete, ragadós valami marad a kezében. Akiről azonban sok rosszat mondanak, az olyan, mint a feketére festett kutya. Ha az ember nem sajnálja tőle a fáradságot meg a szappant, bizonyos, hogyha nem is egy hattyú, de egy tűrhetően fehérszőrű állat kerül eléje.

Ezért szeretem én Budapestet, ezt a rossz hírű, szegény Schneider Fánit, akiről azonban még nincs megállapítva sem psychologice, sem kávéházi logi-ka alapján, sőt még topografice sem: hogy öröklött vagy szerzett romlottság terítette-e le az erény útjáról? [...]

Fánira Szepi vigyázott fel, a bátyja. Fáni masamód-tanuló volt, madame Bergernél, benn a Belvárosban. Szepi felszabadult szerelő, egy Grünhut ne-zezetű szeretőnél, a Váci körúton.

Fáni tizenöt esztendőös múlt januárban. Szepi tizennyolc lesz áprilisban. [...]

Fáni még nem tudta, hogy ő szép, egészen hamvazószerdának reggeli hét órájáig. Ekkor megtudta és ebből, természetesen, baj lett. Vagy mondjuk így: ebből lett a baj.

Tiszta hideg téli reggel volt, az utcákon férfi- és nőmunkások siettek a gyárakba, újsághordó gyerekek repültek tova, tejes kocsik, postaszállító, mindenféle élelmiszerral meg kofákkal teli kocsik robogtak jobbra-balra s a járdákon részeg muzsikus-cigányok ténferegtek hazafelé.

A Kerepesi úton szellőztették a füstös kávéházakat, álmos, sápadt, piszkos gallérú pincérek dideregtek az ajtóknak és lúgkőre meg a Dunára megérett perditák vánszorogtak ki egyikből-másikból. Egy-egy kocsiból úri lumpok gyűrött tetejű cilindere tűnt elő és a tisztességes úri asszonyok bomlott frizurájú fejei, amint az uruk vállára hajolva aludtak és sápadt, átéjszakázott arcuk, zsíros bőrük veszedelmesen hasonlóná tette őket a megvetett perditákhöz.

[...]

A kis Schneider Fáni kopott kék szoknyában, foltos kabátban s egy három esztendő, fűzőld kalapban sietett előre. Egyedül ment, a bátyja ott-hon maradt, mert az este kilelte a hideg.

A Kerepesi úton, amint a Népszínház elé ért, a körútról három fiatal ember jött ki. Különös szabású köpönyeg volt rajtuk és művészek voltak. Két piktör és egy szobrász. [...]

Mikor Fáni elment előttük, a szobrász hirtelen megállt.

– Láttátok ezt? – kérdezte meglepetten. – Nem? Akkor nézzétek meg a járását, az is kárpótol valamiért. Szervusztok, én megyek utána!

Azzal otthagya társait és a leány után ment.

A kis leány olyan biztosan, nyugodtan, előkelően lépegetett a szemetes utcán, mint valami angol lady a makulátlanul tiszta parkjában. A szobrász melléje került, meg akarta szólítani, de a járása miatt nem merte. A Kossuth Lajos utca sarkán a leány vett egy óriás kiflit, csak azért, hogy szembe kerüljön a leánnyal és rámosolygott. De a leány nem reagált. Naponta mosolyogtak a szemébe férfarcok, de a kis masamód- és házmester-lányok már tizenkét éves korukban tudják azt, amit az úri leányoknak rendszeren későn magyaráznak meg, hogy a férfiaktól félni kell. [...]

– Én künn lakom a ligetben, szobrász vagyok s ha eljönne egyszer hozzá-m az anyjával, egyedül vagy akárkivel, lemintáznám és megfizetnék érte. [...]

– Egy órai ülésért két forintot adok. És a szobra ki lesz állítva a Műcsarnokban és fotográfiákat csinálnak róla.

[...]

– Délben beállított a szobrászhoz; kissé szégyenlősen, de elég nyugodtan és azt mondta: eljött.

A szobrász leültette, komolyan, okosan; úgy is okosan, mint művész, úgy is, mint férfi, mert mindkét formában érdekelte őt a leány és elkezdte a fejét mintázni. Közbe beszélgettek. A leány megvallotta, hogy életében még csak háromszor volt színházban, pedig nagyon szeretne sokszor elmenni. Hogy volt egy barátnéja, egy Szidi nevű leány, aki most színésziskolába jár. És hogy ismert egy leányt, a Pék Lottit, aki modell volt piktoroknál, de nem ruhába. Ruha nélkül.

A szobrász fürkészve vizsgálgatta, de nem látott rajta semmi különöset. Gyermetegen, naivul, becsületesen, kis hiúsággal és valami homályos rajongással szemében ült előtte.

Másnap azt mondta neki, gombolja ki nyakán a blúzát, mert így nem tudta a nyakát mintázni. Később elégedetlenkedett.

– Nem jó – mondta összehúzott szemöldökkel. – Válltól kell mintázni. Így! – És egy dekoltált szép mellszobrot mutatott. A leány nem ellenkezett. Vállán lecsúsztatta a blúzát és két napig így ült a szobrász előtt.

Ez, a negyedik nap, egy övig meztelen alakot mutatott neki, hogy most így volna rá szüksége.

– Nem – mondta Fáni – így nem ülök. – És két napig nem jött el. A harmadik nap eljött és szó nélkül levetette a blúzát, kigombolta az ingvállát, a száját dacosan összeszorította s a fejét elfordította. [...]

Egy hét múlva visszajött s egy másik hét után szeretője lett a szobrásznak.

[...]

Fáni és Szepi leültek egy padra s egy ideig hallgattak.

– Nézd – szólalt meg Szepi – most ezt olvasom! És egy zsíros fedelű, gyűrött, sok kézen megfordult könyvet húzott ki a zsebéből. Marx: *Das Kapital* című könyvének egyik kötete volt.

Fáni kinyitotta a könyvet, nézegette, forgatta, aztán visszaadta. – Micsi? – kérdezte. Nem regény, ugye?

– Ez szocialista-könyv – felelte Szepi. – Itt van egy másik is. Meg egy harmadik is. – És az elsőt kívül még kettőt vett ki a zsebéből. – Ez: *A tulajdon fejlődése*. Ez meg: *A tőke vallása*. Te is olvashatnád. Már vannak nőszocialisták is. Inkább ezt, mint számárságokat. Láttam, hogy az ágyadban regényeket dugdosol. Kitől kaptad?

Fáni elvörösödött s úgy megijedt, hogy a szíve dobogása elállt. A szobrásztól kapta. Könnyű erkölcsű, majdnem pornografikus, franciából fordított regények voltak.

[...]

„Ölelkező szakasz”
Érdekes Újság, 1925

A fiú merően nézett rá, aztán eleresztette a kezét.

– Te már nem vagy becsületes leány – mondta kétségbeesetten s a szemé könnyes lett a dühtől és szégyentől.

[...]

– Hát miért tetted?

– Ne faggass, Szepi – könyörgött a leány. – Nem tudom! ... Igazán nem tudom... Csak mentem minden reggel az utcán, veled, melletted és hallgattunk. Én minden reggel megnéztem a színésznők és a sok szép pesti úrinők arcképeit és azt gondoltam: Istenem, de jó volna, ha én is ilyen szép lennék! És azt gondoltam, szeretném, ha nekem is olyan szép ruháim lennének és az én arcképem is ott lenne, ahol az övék. És néztem a sok szép fényes boltokat, ahol nekik árulnak mindent, a drága selyemruhákat, a csipkéket, karpereceket... Te ezt nem érted, mert fiú vagy. Te nem gondoltál semmire. Te nem gondoltál arra, amire én, mikor láttam a sok szép paloták ablakain a leeresztett rolettákat, hogy az úri nők még alszanak a szép csipkés, finom ágyban és én megyek kora reggel, télbe-fagyba, a rossz cipőmbé, a rossz kabátomba, dideregve, fázva. Talán én se gondoltam, Szepi, csak hallgattam azt, amit az utca beszélt reggel, délben, este, mindig... Igazán mondom, Szepi, te tudod, hogy én azelőtt sohase hazudtam, de hidd el nekem, hogy az utca beszél... Már mondták ezt nekem más leányok is. A Szidi is, aki elment színiiskolába, meg a Pék Lotti is és mások is. Mondták, hogy az utca tanította meg őket... Az utca csábította el... [...]

Szégyenlem otthon magam. A mama most is úgy beszél velem, mint egy kisleánnyal, pedig én... Szégyenlem... Csalni se szeretek... Meg a madame Bergerhez se szeretek már járni. Utálom a kalapokat csinálni. Bélelni, szegni hozzá a selymeket...

Szepi kezére hajtotta a fejét és hallgatott. Keserűség, düh, fájdalom látszott az arcán.

– Te már elvesztél, Fáni! – sóhajtott. Azután felugrott s ökölbe szorított kezével megfenyegette az utcát.

– Ezt még megkeserülöd – mondta dühbe fúlt hangon. – Te aljas kerítő! Te úr, te piszkos tőke! Te! – és kiköpött az utca elé. – Minden egygyé: a becsület, a pénz, a föld, az élet, minden a tőkée. A palotáké. Ezeké! Az utcáé! Megállj!

[...]

Fáni hirtelen abbahagyta a játékot. A billentyűket lecsukta s felkönyökölt a zongorára.

– Úgy látszik – mondta –, hogy ön, aki mindenre megtanított engem, egyre elfelejtett megtanítani, az élet és a nagyvilági erkölcsök ismeretére és becsstelenségére. Lássá, először és utoljára az életben szemrehányást te-

szek önnek, amiért a három esztendei csöndes, szép, diákos stúdiók helyett, nem inkább az élet zavaros és piszkos ismeretére tanított meg. Arra, hogy a pénzen is lehet tisztességet, tisztaságot venni s hogy vannak férfiak, okos, művelt, nagynevű férfiak és nem holmi ostoba, műveletlen kis házmesterleányok, kik közül az egyik veszi, a másik eladja a tisztességet. Még pedig, hogy az ügy érdekesebb legyen, a dolgok úgy állnak ebben a szerződésben, hogy míg az eladófél becsstelenné kiáltja ki a világot, a vevőfél tisztessége ellenben megmarad. Miért? Ha a két félnek kölcsönösen szüksége van egymásra, nem kölcsönösen egyforma becsstelenség az üzletük, és nem egyformán mocskos a kezük? Ha én tudva lopott árut vásárolok a tolvajtól, nem épp olyan tolvaj vagyok én, mint maga a tolvaj? Micsoda distinkciókat lehet itt fölállítani a két tolvaj között?

Talán azt, hogy az egyik többet kockáztatott, mikor lopni indult, mint a másik, aki megvette a már készen kapott lopott árut? Ezt nem értem, nem tudtam, hogy ön, a mocsoktalan kezű főúr: orgazdaságra vállalkoznék. Hogy ezt így *szokták* csinálni az életben, a becsületesnek mondott és magukat annak tartó emberek. Ezt nem tudtam... Nem ismertem önt, vagy mondjuk: nem ismertem az életet. Én csak azt tudtam, hogy belekóstoltam az öntudatos tisztaságba, melyet megszerettem, melyhez ragaszkodtam és utáltam azt, amit elhagytam: az öntudatlan pocsolyát. Három esztendeig, míg a lelkem újjászületését, gyerekéveit éltem, nem gondoltam egyébire, mint a leckéimre. Hogy fölszabadítottak a tanítóim és visszajöttünk ide, a szülővárosomba, egyszerre úgy éreztem magamat, mint a nagy leánnyá érett kis leány. Amíg tanultam, nem értem rá saját magammal törődni. Szinte tudtomon kívül fejlődtem, nőttem és szépültem ki: nővé. S egyszerre csak kezdtem észrevenni, hogy az emberek szeme megakad rajtam, hogy csodálnak, bámulnak és ekkor hirtelen eszembe jutott: nini, rólam három esztendő előtt is azt mondták, hogy szép vagyok, hát most valószínűleg még szebb vagyok!... És belenéztem a tükörömbé. Egy ismeretlen arc nézett vissza reám. Ez nem a régi kis kócos, kalaposinas Schneider Fáni volt, ki modellt állt egy szobrásznak és az utcai gyerekek tudatlan, ostoba, perverz kíváncsiságával vesztette el azt, am a legdrágább a nőnek: a becsületét. Ez egy másik leány volt, egy öntudatos, okos, tisztaságért imádkozó és rajongó fiatal nő, ki most tanult meg először is *igazán* pirulni. Alig egy fél esztendeig voltam az ön kedvese. Később a legjobb barátom, az apám lett. Az én megtisztult lelki életem elválasztott bennünket előbbi viszonyunktól. Úgy éltünk egymás mellett: mint apa és leány. És eljöttünk ide, Budapestre, ahol ismerik önt és ismernek engem. Mentünk az utcákon, az emberek, a férfiak sorfala között és hallottam jobbról-balról: *az öreg gróf kedvese...*

Elpirultam, fájt a vád, égetett, szégyelltem és szerettem volna az egész városnak odakiáltani: nem igaz! Nem az vagyok, aki voltam, az ostoba kis házmesterleány. Jártam a világban, láttam, tanultam minden szépet és jó vagyok, tiszta vagyok, mint a többi tiszta leányok, asszonyok! Ami volt, elmúlt, az a leány meghalt, nincs!... És ott, az utcán – az én életemben, úgy látszik, nagy szerepet játszik az utca – elhatároztam, megkérem önt, tegyen a hitvesévé. [...] Ön kinevetett a lelke mélyén. [...]

Hallgattak. A kocsí a Dunapart pesti oldala felé tartott, a Hódy lakásához. Elbúcsúztak, az író kiszállt, s Fánit vitte a kocsija, végig a sötét téli hajnalon, egyedül, az ismeretlen jövő felé. Vörös paróka volt a fején, a szája ki volt festve s a szíve meg volt halva...

(*Budapest, 1908. 5–11., 15., 17., 18–20., 21., 22–23., 24., 26–27., 29., 34., 36., 60–63., 211.*)

[A pénz]⁵

SOMLYÓ ZOLTÁN

Megújra Pest!... A nagyszerelmű város!...
A bezárt ajtók, selymes ablakok.
A Wertheim-szekrény, amely ki nem nyílik
annak, aki szemérmesen dadog.
A tőkepénz kezében aeol-hárfa,
melynek zenéje felleget szakít;
s mit meg nem hall a költészet, az árva,
mely önkörmével tépi húrjait.

5 Eredetileg Schwartz Zoltán, költő, újságíró, műfordító. (1882–1937). 1901-től – megszakításokkal – Budapesten élt. Első verseskötete, mely 1910-ben jelent meg, a *Nyugal* íróinak barátságával is megajándékozta. Karinthy Frigyes szerint: „Nyilvánvaló, hogy azt a képet, ahogy környezete és a magyar irodalom látta őt, öntudatlanul önmaga alkotta magáról, tőle vette át a közvélemény. Nem tehetett róla, erős képzelete volt. ... »Átkozott költőnek« nevezte magát.”